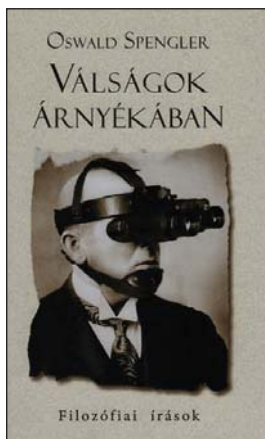

Próféta a saját hazájában

Oswald Spengler (1880–1936) felületes ismerői egykönyves, bár kétkötetes szerzőnek tartják, hiszen akárcsak nemzedékének más válság-szerzőitől, úgy tőle is leggyakrabban egyetlen művet szoktak idézni.

A *Nyugat alkonya* valóban *magnum opus*, 1918-ban megjelent első és 1922-ben kinyomtatott második kötete alapvetően formálta át a 20. századi gondolkodást. Nemcsak a történetfilozófiai elmélkedés módszertanára és a Nietzsche utáni, Heidegger előtti filozófiára volt elementáris hatással, de gondolkodásunkat is ellátta jó néhány topossal. A nyolc különböző, csupán belülről megérthető kultúrát felvázoló híres alapművében a német szerző az apollói (görög és római), valamint a mágikus (arab) kultúra után a fausti (nyugati) kultúra felemelkedését és hanyatlását állapítja meg, amelyet egyfelől az organikus-ciklikus történeti felfogásnak a lineáris-progresszív elvvel való felváltásával, másfelől pedig a szellemi eredetű kultúrának a pusztán anyagi jellegű civilizációvá szegényedésével magyaráz. Spengler összesen 1200 oldalas munkája eminens válságkönyv, amely útjára indította az európai krizeológiai szövegek áradatát.

Spengler először is felállította a „történeti morfológia” módszertanát, amelynek segítségével belülről kívánta megérteni az egyes kultúrákat, s ezek vizsgálatakor minden esetben növényyszerű keletkezést, virágzást és törvényszerű hanyatlást állapított meg. Az elmúlás felett azonban korántsem merengett, hanem az élet természetes törvényének tekintette és meghaladhatatlan tragédiaként fogadta el. A második kötetben megvizsgált nyugati alkony kísérő jellemzőinek a nagyvárosok és nyomukban a kommerciális tömegkultúra kialakulását, a póre gazdasági szemlélet és a technológia eluralkodását tartotta, s a formátlansággal, a materializmussal és a történeti tudat elvesztésével azonosított. Az utolsó lapokon már előre vetítette a gondolat folytatásának lehetőségét, ugyanis a további kidolgozásra alkalmas szövegrész szerint bár a „pénz diktatúrája halad előre”, hamarosan bekövetkezik „a pénz és a vér harca”, amelynek végén a hanyatló fausti kultúra utolsó stádiumában egy időre felül fog kerekedni a sors tragikus szemlélete, a fegyelem és a vér szava, amely cézárizmusban formálja meg utójára a szétesett nyugati civilizációt. Képletesen szólva az alkonyat közben egy szoláris pillanatban látni lehet még a nap utolsó sugarait.

A kötet alapvető mondanivalója lassacskán közhellyé vált, tudó-

mányos módszertanának érvényesülését pedig megtaláljuk Frobenius, Toynbee és Huntington hasonló tárgyú könyveiben, ráadásul olyan jóslatai látszanak beteljesedni az elmúlt évtizedekben, mint a multikulturális nagyvárosi tömegtársadalom csődje, a civilizáció végzetesen környezetpusztító hatása, vagy a „történelem végi” tudatállapotban élő fogyasztói társadalom lapos, szellemtelen materializmusa. „Néhány évtized lefolyása alatt eltűnt az erdők nagy része, alakult újságpapírrá. Ez aztán klimatikus elváltozással járt együtt” – olvassuk például 1932-ből.

*

Ám ahogyan Ortega sem csak *A tömegek lázadását*, Bergyajev sem kizárólag az *Új középkort* és Huizinga sem csupán *A középkor alkonyát* írta, úgy Spengler sem fejezte be pályafutását a kor bestsellerének számító könyve publikálásával. Ám mindannyiukban közös, hogy a Nagy Mű után több olyan kisebb művet alkottak, amelyek továbbgondolták az előbbieket. A történetfilozófiai horizontú, holisztikus modell adásának igényével íródott, klasszikussá vált alapművet több olyan kisebb-nagyobb írás követte, amelyben Spengler a második kötet utolsó fejezetének mondanivalóját bontotta ki.

Spengler már az első kötet megjelenése után Németország ünnepelt történésze lett, ehhez hozzájárult, hogy a mű rendkívül alapos és nyelvileg kidolgozott volt, s persze jó időben és jó helyen jelent meg. Hiszen egy olyan közegben látott napvilágot, ahol a világháborúban győztes hadsereget egy vesztes ország várta haza, ahol a forrongó utcákon polgárháborús hangulat uralkodott, ahol az infláció és a puccsoktól való félelem keveredett a császárság összeomlása utáni politikai állapotok zavarosságával. Válság volt mindenütt, amelyből bizonyos körök egy új és heroikus kezdet lehetőségét olvasták ki. Ennek jellemző példája volt a '20-as évek tipikus német gondolatiskolája, szellemi mozgalma, a konzervatív forradalom (*konservative Revolution*), ahol egymásra találtak azok, akik egyfelől nem akarták restaurálni a vilmosi császárságot, de szemben álltak a liberális-demokrata és szocialista forradalmakkal is, másfelől a frontnemzedék tagjaiként egy olyan nacionalista összefogásban gondolkodtak, amely a német egységet premodern értékek mentén fogná össze. Vagyis az jellemezte őket, amit egyik fő szerzőjük, Moeller van der Bruck írt *A harmadik birodalom* című könyvében: „teremtünk olyan hagyományokat, amelyek megőrzésre méltóak.” A többek között Werner Sombart közgazdászt, Ernst Jünger író, Carl Schmitt jogászt, Hans Freyer szociológust, Leopold Ziegler vallástörténészt, Hugo von Hoffmanstahl költőt is sorai között tudó mozgalom rendelkezett nemzeti forradalmi, jobboldali konzervatív, sőt nemzeti bolshevik (Ernst Niekisch) szárnyal is, fő gondolati inspirálójuk pedig Nietzsche és Stefan George volt. E körnek kitüntetett *senior* alakjává vált Spengler, aki intellektuális erőt és tekintélyt adott a mozgalomnak. 1919 és 1924 között a weimari Németország talán legismertebb

politikai és történelmi szerzője lett, ekkor megjelent szövegei (*Poroszság és szocializmus*. 1919, *A német birodalom újra felépítése*. 1924, *A német ifjúság politikai kötelességei*. 1924) a korszak napirend-teremtő alkotásai voltak. A következő évtizedben is kitartott az intellektuális lendület, ugyanis ekkor megjelent művei (*Az ember és a technika*. 1932, *A döntés éve*. 1933) szintén nagy visszhangot váltottak ki, olyannyira, hogy a százezer példányban elkelt utóbbi kötet miatt az éppen hatalomra került nácik szilenciummal sújtották a szerzőt, aki 1936-ban bekövetkezett haláláig visszavonultan élt.

Míg a *Poroszság és szocializmus* a cézárizmus politikai fogalmát bontotta ki teljesen, a *Az ember és a technika* a Nyugat alkonyához vezető gépesítés következményeit vonta le, addig *A döntés éveinek* alcímében Spengler azt ígérte, hogy belehelyezi Németországot a világtörténet aktuális fejlődésébe.

A *Poroszság és szocializmus* nem más, mint *A Nyugat alkonyának* utolsó utáni fejezete, politikai utószava. „Az óporosz szellemiség és a szocialista érzület, noha manapság igazi testvéri gyűlölettel fordulnak egymás ellen, valójában egy és ugyanaz” – hangzik a kulcsmondat, amely arra utal, hogy a frigyese Poroszország közösségéhez kell visszatérni, amely egyben tartalmazta még a kollektív fejelemet és a nacionalista egységet. Ez akkor esett szét a magyarázat szerint, amikor Németországba is beszüremkedett az „angol betegség”, vagyis a liberális demokrácia elve, illetve az egyenlőség franciabaja. Ezzel szemben igazi forradalomnak az számított, amikor Németország háborúba lépett, és az „1914-es eszmék” szembe kerültek 1789-ével. A fegyelem, az engedelmesség, a szolgálat, mint porosz ethosz jelenik meg, ellentétben az individualizmus és a privátprofit angolként azonosított szellemiségével. (Az angol és a német jellem szembeállítását divatos gondolat volt a korban, Ernst Troeltsch, Max Scheler, Sombart, sőt Thomas Mann is megfogalmazta.) Az üzlet és a hivatás, vagy másként a kereskedő és a *junker* ellentétpárja kulturális kódként működik a szövegben, és a pusztán nemzetkarakterológián túl történefilozófiai perspektívát nyit. Spengler jobboldali hegeliánusként a történelmet az állam felépülésének történeteként szemléli, amelynek formába kell öntenie valamilyen szellemet (Geist). „Poroszság és szocializmus közösen állnak szemben a belső Angliával” – szól a kiáltvány, amely a saját, külön német út, a címben jelzett „porosz szocializmus” megteremtésére hív fel.

Az ember és technikában Spengler tovább viszi a korábbiakban megfogalmazott sorsfilozófiát és ennek keretét, a vitális történelem-szemléletet, amellyel most a fausti embert hajdanán naggyá tevő, hamarosan pedig fejére nőő gépi civilizációt vizsgálja. Miután a fausti kultúra – amelynek fő motivációja a végtelen elérése utáni vágy – kifejlesztette a természet feletti hatalmát mind jobban szolgáló technológiát, az rövidesen olyan összetett és nélkülözhetetlen lett, hogy a nyugati ember elkezdett végzetesen függeni teremtőményétől. A szöveg fatalista végkicsengése szerint „a gépi technika a fausti emberrel pusztul el, s egy szép napon összeomlva feledésbe megy, a vasutak és a gőzhajók ugyanúgy, ahogyan valaha a római utak”. Katasztrófa közeleg, amelyet nem lehet feltartóztatni, de nem is kell.

A döntés éveiben Spengler szintén *A Nyugat alkonyának* befejezését írja tovább, méghozzá az azóta eltelt időszakot elemezve. „Még lehet, hogy már a második világháború küszöbén állunk” – szól a '33 márciusában kelt bevezető. Ennek nyomasztó árnyékában megfogalmazott gondolatai összegzik az I. világháború óta eltelt időszak fontosabb történelmi tendenciáit, és egyúttal saját felfogását – amely egyfajta nietzscheánus történefilozófia – is elviszi a falig. A könyv alaphangja szerint a világ döntő változások előtt áll, amelyben Németország vihet aktív, kezdeményező szerepet, amelynek révén saját sorsát alakíthatja, vagy lehet csupán passzív elszenvedője a bekövetkező drámai változásoknak. A diagnózis szerint Európa a „fehér forradalom” és a „színes forradalom” harapófogójába került, ahol előbbi a felvilágosodás óta tartó bomlási folyamatot jelenti, utóbbi pedig az Európán és Amerikán kívüli kontinensek ébredését és technológiához való hozzáférést. Spengler ebben a könyvében a '18 utáni írásokhoz képes jóval konzervatívabban hangon szól, a monarchikus érzelmek és az arisztokrácia iránti nosztalgia járja át a könyvet, a korszak megoldásai közül pedig csupán az olasz fasizmussal szimpatizál, de azt is jobbról kritizálja, ultrakonzervatívnek nevezhető álláspontból. A németiség, mint a fausti civilizáció utolsó nagy, „északi világérzésű” közössége a könyvben a jövő cézárizmus egyetlen lehetséges hordozójaként jelenik meg.

A három szöveg kiváló fordításban, értő utószóval kontextusba helyezve, végre megjelent magyarul is.

Oswald Spengler: Válságok árnyékában. Filozófiai írások. Fordította: Csejtey Dezső, Juhász Anikó. Noran Libro, 2013, 369 oldal, 3990 Ft